

**OSMANLI DEVLETİ'NDE KADINLARIN MEKÂNSAL SINIRLILIKLARI: 1850
TARİHLİ TENBİHAT ÖRNEĞİ***

Spatial Limitations Of Women In The Ottoman State: Example Of Admonition Dated 1850

Hacer YILMAZ¹ ve Ahmet AKSİN²

¹Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ, hacertutal2@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0898-3764

² Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ, aaksin@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9553-1573

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
30.05.2022

Kabul/Accepted:
08.09.2022

DOI:

10.18069/firatsbed.1123309

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Sosyal
Hayat, Toplumsal Ahlak,
Kadın, Yasak

Keywords

Ottoman State, Social Life,
Communal
Ethics, Woman, Forbidden

ÖZ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde toplumsal ahlakın ve düzenin belirleyici unsuru olarak görülen kadınların, kamusal alandaki varlığı, mekânsal sınırları ve yasakları, Sultan Abdulmecit döneminde çıkarılan 16 maddelik Tenbihat örneği üzerinden değerlendirilmiştir. Osmanlı toplumunda kadınlara yönelik uygulanan yasak ve yaptırımlar, kadınların sosyal hayat ve toplumsal düzen içerisindeki yerini görmemiz açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda çıkarılan fermanlar, hazırlanan nizamnameler, ikaz ve uyarıları içeren tenbihatlar, kadınların hukuki haklarını gösteren önemli metinlerdir. Osmanlı toplumunda, kadınların özgürlüğü gibi sosyal hayatı ve toplum dinamiğini temelde etkileyen hakların, esas denetçisinin padişah, dolayısıyla örfi ve şer'î hukuk olduğunu görmekteyiz. Kadınların serbest bir şekilde dolaşması, toplumsal yozlaşma olarak algılanmış ve geleneksel aile yapısına tehdit olarak görülmüştür. Nitekim kadınların çarşı pazarlarda ve mesire alanlarında dolaşmaları, kayığa binmeleri, belirli bir saatten sonra sokağa çıkmaları devlet tarafından sıklıkla kontrol altına alınmaya ve çeşitli cezalar ile önlenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda, Osmanlı kadınına yüklenen mahremiyet olgusunun, mekânsal sınırlılıklara yansımaları 1850 tarihli Tenbihat örneği üzerinden analiz edilmiştir.

ABSTRACT

In this study, the existence, spatial boundaries and prohibitions of women in the public sphere, who were seen as the determining elements of social morality and order in the Ottoman Empire, were evaluated through the 16-item Admonition example issued during the reign of Sultan Abdulmecit. The prohibitions and sanctions against women in Ottoman society are very important for us to see the place of women in social life and social order. In this sense, the edicts issued, the regulations prepared, warnings and remarks are important texts showing the legal rights of women. In Ottoman society, we see that the main supervisor of the rights that fundamentally affect social life and social dynamics, such as the freedom of women, was the sultan, therefore customary and sharia law. The free movement of women was perceived as social corruption and was seen as a threat to the traditional family structure. As a matter of fact, the state tried to control women's wandering in the bazaars, markets and recreation areas, getting on a boat, and going out after a certain hour, and to prevent them with various penalties. In our study, the reflections of the concept of privacy imposed on the Ottoman woman on spatial limitations were analyzed through the example of Admonition dated 1850.

Atf/Citation: Yılmaz, H. ve Aksın, A. (2022). Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mekânsal Sınırlılıkları: 1850 Tarihli Tenbihat Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 3(1267-1278).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Hacer YILMAZ, hacertutal2@gmail.com

* Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu (1789-1850) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Kamusal alanın tanımı, sınırları, özel alandan tam anlamıyla soyutlanıp soyutlanmadığı eskiden beri tartışılan bir husustur. Osmanlı Devleti'nde kamusal alan içerisinde, cami, bakkal, kasap, manav gibi alışveriş yerleri, meyhane, kahvehane, hamam, mesire alanları gibi insanların bir araya geldikleri eğlence mekânları bulunmaktadır. İnsanların sosyalleştiği bu mekânlar modernleşmeye paralel olarak zamanla değişime uğramıştır (Işık, 2018: 26). Modernleşmenin tetiklediği hızlı değişimin öncesinde, kadın özel alana ait bir varlık olarak görülmekte olup, yaşam alanı neredeyse evle sınırlandırılmıştır. Kadını yabancı erkeklerden ayırma çabası (Çakır, 2009: 80) ve kadınlarına yüklenen mahremiyet olgusu geleneksel Osmanlı evlerinde de kendini göstermektedir. Barınma mekânlarında kadın ve erkeğin bir arada oturmadığı, kendilerine ait mekânlar ayrı olarak planlanmıştır. Harem ve selamlık olarak planlanan evlerin her bölümünde, sofa ve merdiven bulunmakta olup, sokağa bakan pencerelerin kafesleri bulunmaktadır. Harem ve selamlık arasında mahremiyeti muhafaza edecek şekilde yemek alışverişinin sağlanması için dönme dolaplar bulunmaktadır. Evlerin sokağa bakan zemin kat duvarlarına pencere açılmaması, bahçe avlularının yüksek duvarlar ile çevrilmesi aile yaşantısının yabancılardan gizlenmesi ve mahremiyete verilen önemi göstermektedir (Demirarslan, 2017: 222-223). Ancak kapsamı ne olursa olsun haremlik-selamlık gibi bir mekânsal düzenlemenin varlığı, kadınların mekânsal sınırlarını göstermesi açısından oldukça önemlidir (Çakır, 2009: 80).

Türk yenileşme tarihinin miladı sayılan Tanzimat dönemi ile birlikte kadınların aile ve toplum hayatındaki rolü farklı bir boyuta geçmiştir. Söz konusu yüzyılda, Osmanlı kadınına olan geleneksel bakış açısından farklı, kadının varlığını vurgulayan, sosyal hayatın bir parçası olması gerektiğini savunan bir bilinç yerleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu dönemden itibaren Osmanlı kadınları sosyal hayatın içerisinde daha fazla görülmeye başlamış, geleneksel sosyalleşme mekânı olan hamamların yanısıra sosyal hayatın bir diğer parçası olan çarşı pazarlar ve mesire alanlarında dolaşmaya başlamışlardır. (Gürtuna, 1997: 55; Kia, 2011: 82). Kadınların kamusal alandaki varlığı zaman zaman toplumsal ahlaka ve düzene bir tehdit olarak görülmüştür. Bu düşünceden hareketle kadınların çarşı pazarlarda, mesire alanlarında gezmeleri, kayığa binmeleri, ecnebi dükkanlarına girmeleri padişah fermanlarıyla yasaklanmıştır.

2. Padişah Fermanlarında Mekânsal Yasaklar

Osmanlı toplumunda kadınlar hangi dine, sınıfa mensup olursa olsun, sosyal hayatın içerisinde belirli kurallara göre hareket etmek zorundadır. Kadınların kılık kıyafeti, sosyalleşme mekânları, ulaşım için kullandıkları vesaitlere kadar hemen her konuda sınırlamalara tabi tutulduklarını padişah fermanlarında görmekteyiz. Fermanların sayısı kadınların sosyal hayatın içindeki varlığına paralel olarak artmıştır. Nitekim 18. yüzyıldan itibaren saraylı ve şehirli kadınların kamusal alan içerisinde daha fazla görülmesi ve sosyalleşme mekânı olarak mesire yerlerine gitmeye başlaması ile birlikte, arka arkaya çıkarılan fermanlar ile toplumsal düzen korunmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde, çalışma sınırlarımızdan çok fazla uzaklaşmadan padişah fermanlarından örneklere yer verdik. İstisnai olarak ilgi çekici olduğunu düşündüğümüz için 16. yüzyıla ait bir ferman örneğine yer verdik.

İncelediğimiz fermanlarda kadınlara yönelik doğrudan mekânsal sınırlamalar ve yasaklar getirildiğini görmekteyiz. Sultan II. Selim'e ait 1573 tarihli fermanla kadınların kaymakçı dükkanlarına girmelerinin yasaklandığını görmekteyiz. Eyüp kadısına gönderilen hükümlerle, Eyüp semtinde kadınların kaymak yemek bahanesiyle kaymakçı dükkanlarında oturduklarını, buralarda kendilerine namahrem olan erkekler ile ahabplık ettiklerini, bu sebepten dolayı kadınların bu dükkanlara girmelerinin yasak olduğu ilan edilmiştir (BOA, A. DVN.MHM.d: 22-42).

Kadınların erkekler ile kayık içerisinde uygunsuz davranışlarda bulunmalarını önlemek amacıyla çıkarılan, kadınların yağlı kayığa binme yasağına Sultan III. Selim'e ait 9 Eylül 1790 tarihli hattı hümayunda rastlamaktayız. Padişahın kadınları söz konusu yasakları çiğnememesi için, "*Mecmû'u iskelelere tenbîh idesiniz bu günden sonra karılar yağlı kayığa binmesün ve hangi kayıkçı yağlı kayığa karı bindirir ise katl iderim ve kayığın batırırım hem Muslimân karıları Frenk gibi şemsiye ile geziyorlar tenbîh idesüz hele ben kimseyi görür isem öldürürüm bir sıkı tenbîh idesüz hem İstanbul'da sokaklarda cengâneler çalub çağırırılar imiş tenbîh idesün çalub gezmesünler bu yazdıklarım birisini bu da bu günden sonra da görür işidir isem sizi tekdîr iderim*" diyerek oldukça sert bir dille uyardığını görmekteyiz (BOA, HAT: 195-9735). 7 Kasım 1826 tarihli belgede ise, İstanbul Ortaköy'deki Salhane İskelesi'nde, eskiden beri kömür ve taş kayıklarının yanaşıp yüklerinin taşındığı iskeleye, kadınlara ait sandalların da yanaştığı görüldüğü, İskelenin gözden uzak bir yerde olmasından dolayı bazı ahlaksız kişilerin kadınların kayıklarına binip şarap içerek uygunsuz hareketlerde buldukları bildirilmiştir. Bu sebeple kadın sandallarının Salhane İskelesi'ne yanaşmaması ve yalnızca kadınlara ait olan Hamam İskelesi'ne yanaşması gerektiği bildirilmiştir (BOA, C..BLD: 43-2137). Bu belge kadınlar ile erkeklerin mekânsal ayrışmalarının ulaşma yansımalarının örneğini temsil etmektedir.

Sultan II. Mahmut dönemi kadınlara yönelik sık sık ferman çıkarılmıştır. Bunlardan ilki kadınların mesire alanlarında dolaşmasını yasakladığı fermanıdır. Padişahın bu fermanı ilan etmesinde Bostancı başı ağanın, “*Vak'a-i fesâdın zuhûrundan berü ricâl ve nisvanın gerek piyade ve gerek araba ile seyr yerlerinde geşt ü güzârları muktezâ(y)-i irâde-i seniyye-i şâhâneleri üzre men' olunmuş iken geçen 'id-i şerîfde Dolma-Bağçe'de zîb-i efvâ(y)-i sâha-i yumn ü iclâl olan biniş-i humâyûnlar da 'id-i şerîfe hurmeten ricâl ve nisâ 'umûmen ruhsat-yâb-ı temâşâ olduklarına mebnî bu günlerde ba'zı seyr mahallerinde yine kemâ-fi's-sâbık tecemmu'a başlamış olduklarından ba'de-ezîn dahi bunlara ne vecihle mu'âmele olunmasını bostancı başı ağa kulları bu def'a takdim eylediği bir kut'a tezkiresiyle su'âl ve istîzan itmiş olmağla...*” diye yazdığı tezkiresi etkili olmuştur. Bostancı başı, kadınların yaya ya da araba ile seyir yerlerinde dolaşmaları padişah hazretlerinin iradesi ile yasaklanmışken, bayram gününün hürmetine seyir etmelerine izin verilmesinden dolayı, bugünlerde de yine eskisi gibi bazı seyir yerlerinde toplanmaya başladıklarının görüldüğü ve bunlara nasıl muamele edileceğini padişaha sormuştur. Sultan II. Mahmut bu tezkire üzerine ilan ettiği 27 Eylül 1821 tarihli hattı hümayununda “*İş bu takrîrin ve bostancı başı ağanın tezkiresi me'âlleri ma'lûm-i humâyûnum olmuştur nisâ tâ'ifesi arabayla ve yayan hiçbir vecihle mesîrelere gitmesünler zükûrdan kendü ırz ve edebleriyle gezenler râkîben ve mâşiyen gezenlere be's yokdur ve nisâ ta'ifesi dahi fakat mesîreden men' olunub musâferet ve maslahatları için bir mahalle gitdiklerinde araba ve kayığa binmelerini men' iktizâ itmez bend-i evvel-i tubk-ı tahrîrin vechile icrâ oluna... ve fakat bir maslahat veyahud musâferet için bir mahalden bir mahalle 'azîmetleriyle yollarda arabalara binmelerine bir şey denilmeyüb ancak bu vesîle ile seyr yerlerine uğrayub arabalarını durdurmak murâd idenler derhâl def' itdirilmesi ve iş bu mesîre ve araba yasağı fakat nisvân hakkında olub ırzıyla mukayyed olan tâ'ife-i zükûrun kendü hâlleriyle piyade ve süvari geşt ü güzâr itmelerine nâsi pek sıkıkmamak için ruhsat virilmesi*” (BOA, HAT: 300-17864) diyerek kadınların mesire alanlarına yaya ya da arabayla hiçbir şekilde gitmeyeceklerini, erkeklerin ise edepleriyle gezdikleri sürece yaya ya da arabayla gezmelerinde bir sakınca görmemiştir. Sultan II. Mahmut, kadınların gezinti amaçlı mesireye gitmelerini yasaklamıştır ancak misafirlik ya da işlerini halletmek için bir yere gidecekleri zaman ulaşım aracı olarak kayığa ve arabaya binmelerinde sakınca görmemiştir. Ancak işini ya da misafirliğe gitmeyi bahane ederek seyir yerlerine uğrayıp buralarda durmak isteyenlerin hemen uzaklaştırılmasını buyurmuştur. İlave olarak da bu yasağın yalnızca kadınlar için geçerli olduğunu, namusuna mukayyet olan erkeklerin gezip dolaşmalarına, halkı sıkıkmamak için müsaade edileceği bildirilmiştir.

1834 tarihli II. Mahmut'a ait başka bir fermanında, “*...Ramazân-ı Şerîf olmak mulâbesesiyle ekser nisâ tâifesi Sultan Bâyezîd'in ve Sultân Mehmed Hân türbe-i şerîfelerinde ve çarşu ve pazarda ve Sultan Bâyezîd'de vâki' yemeniciler önünde tecemmu' iderek günâ gün fesâd tekevvinunu mücib şeyler vukû' bulmakda olduğundan ve bi-mennihi Te'âlâ iş bu mâh-ı Ramazan-ı Şerîf'in on beşinde küşâdı mu'tâd olan hırka-i şerîf ziyâreti vesîlesiyle dahi ol mahall-i mubârekeye kesret üzre nisâ tâifesi âmed-şod iderek envâ'-ı güne fevâhişin vukû'una sebeb oldukları mucerreb idüğünden böyle eyyâm-ı mubârekede bu misillü fuhşiyâtın men'i nice fevâ'id-i ma'nevîyye ve te'yidât-ı subhâniyyeyi mustelzim olacağına binâen bundan böyle zikr olunan türbe-i şerîfelerde ve gerek çarşu ve Pazar ve yemeniciler dükkânlarında ve Sultan Bâyezîd meydanında tâife-i nisâdan eglence ve seyirci sûretiyle hiç kimesne bulunmayub bi'l-farz 'id-i şerîf takarrubu cihetiyle ba'zularının çarşu ve pazarda maslahatları var ise de yalnız işleri her ne ise ânı ru'yet idüb yine hânelerine 'avdet iderek mahâll-i mezkûre tecemmu'dan ve hırka-i şerîf ziyâreti bu senelik yalnız tâife-i zükûra mahsûs olarak nisvân tâifesi azîmetden men' olunmaları için...*” diyerek kadınların Ramazan ayı olduğu için, Sultan Beyazıt ve Sultan Mehmet Han'ın türbelerine ziyarette buldukları, bu ziyaretler esnasında uygunsuz davranışların ortaya çıktığı ve her yıl Ramazan ayının 15. gününde yapılan hırka-ı şerif törenine katılmak bahanesiyle buraya gelen kadınlar arasında fuhuş olaylarına rastlanıldığı daha evvelki yıllardan tecrübe edildiğini belirtmiştir. Böyle mübarek günlerde, zina ve fuhuş ortaya çıkmasını önlemek için, bu yıl hırka-ı şerif ziyaretinin yalnızca erkek ziyaretçilere açık olmasına, kadın ziyaretçilere yasaklanmasına karar vermiştir. Bir süredir kadınların kalabalık gruplar halinde çarşı, pazar ve seyir alanlarında toplanmalarına bir şey denilmeyip kendi heveslerine bırakılmış olduğundan, burada fuhuş gibi ahlaksızlıklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kadınların bahsi geçen türbelere gitmelerini, çarşı pazarlarda dolaşıp yemenici dükkanlarına girmelerini ve Bayezıt meydanında eglence ya da seyir amaçlı bulunmalarını yasaklamıştır. Çarşı pazarlarda işleri olan kadınların, ne işi varsa halledip hemen evlerine dönmelerini, bahsi geçen yerlerde toplanmalarını tembih etmiştir (BOA, HAT: 489-23999).

Sultan II. Mahmut 1835 senesinde ilan ettiği hattı hümayununda, daha evvel yasak koyduğu 1821 tarihli fermanının aksine kadınların mesire yerlerinde dolaşmasına edebe aykırı bir durum olmadığı sürece müsaade etmiştir. Fermanında kadınlara verilen izin, “*Rehîn-i 'ilm-i sâmilere buyurulduğu üzre mevsim-i sayfda gerek Boğaz-İçi ve gerek Üsküdar ve mahâll-i sâirede kâin mesîre olan mahallere zukur ve nisvândan isteyenler gidüb sâye-i şevket-vâye-i hazret-i zillu'llâhîde tenezzuh eylemelerine ruhsat ve musâ'ade-i behiyye-i şehen-şâhî erzân buyurulduğuna binâen...*” şeklinde ifade edilmiştir. Özetleyecek olursak, yaz mevsiminde Boğaziçi ve Üsküdar gibi bölgelerde erkek ve kadınlardan isteyenlerin gezintiye çıkabileceğine padişahın iradesiyle izin

verilmiştir. Fermanın devamında, memurların bu gibi gezinti yerlerinde rezillik ortaya çıkmamasına dikkat etmeleri tembih olunmuştur. Verilen izni fırsat bilen bazı içkici ve edepsiz kişilerin, kadınların toplandığı yerlere gidip namuslu ve güçsüz kadınlara dil uzatma ve bunun gibi birçok münasip olmayan durumlar ortaya çıkardıklarından, bundan böyle herkesin namus ve edepleriyle gezmeleri uygunsuz davranışlarda bulunmamaları, aksi davranışlarda bulunan asker, katip, hizmetliden her kim olursa olsun memurlar tarafından hatıra gönüle bakılmayıp derhal yakalanıp terbiye edilmesi buyurulmuştur (BOA, HAT: 319-18712).

Sultan II. Mahmut'un 1837 tarihli fermanında ise, kadınların dondurmacı, yemenici, çukacı, eczacı dükkanlarının içerisine girmesi yasaklanmış ihtiyaçları olduğunda, dükkanların dışından alışveriş yapmaları bildirilmiştir (BOA, HAT: 493-24223). Padişahın 1837 tarihli bir diğer fermanında, kadınların gezintiye çıktıkları Boğaziçi'ndeki seyir yerlerinden vakitlice evlerine dönmeleri ve kadınları taşıyan arabacıların uygunsuz harekette bulunmamaları konusunda tembihatta bulunulmuştur. Ayrıca kadınların alışveriş yaptığı dükkanların da kaidelere uymaya mecbur oldukları ilave edilmiştir (BOA, HAT: 493-24223).

İncelediğimiz fermanlarda, kadınların dini vazifelerini yerine getirmek için gideceği türbe, cami gibi mekânlardan, gezinti yerleri, alışveriş yaptıkları dükkanlar, kullandıkları ulaşım araçlarına kadar kamusal alana dair hemen her mekânda sınırlandırıldıkları ve kontrol altına alındıklarını görmekteyiz. Fermanların çıkış sebebi, söz konusu mekânlarda yaşanan toplum ahlakını zedeleyecek uygunsuzlukların ortaya çıkması olmuştur. Doğrudan kaymakçı, yemenici, dondurmacı ve ecnebi dükkanlarının yasaklanması bu mekânların, kadınların ve erkeklerin buluşma yerine dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Dükkanların içerisinde uygunsuz ortamların oluşmaması için dükkan camlarının şeffaf olması gerektiğine dair talimat verildiğini 1891 tarihli belge örneğinde görmekteyiz. Buna göre, Büyük Çarşı'da bulunan dokumacı ve kumaşçı dükkanlarının camlarının buzlu olmaması, camların kumaşla örtülmemesi onun yerine şeffaf cam kullanılması bildirilmiştir. Camları şeffaf olmayan Gayrimüslim dükkanlarına Müslüman kadınların girmesi ise yasaklanmıştır (BOA, DH. MKT: 1828-119).

3. Osmanlı Toplumunda Kadınlara Yönelik Yasak ve Kısıtlamalara 1850 Tarihli Tenbihat Odaklı Genel Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nde yasama yetkisi padişah adına yerine getirilmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren yasama yetkisi Divan-ı Hümayun'da olup Sultan II. Mahmut zamanında kaldırılmasıyla, padişah adına yasama yetkisini Meclis-i Vâlâ yerine getirmeye başlamıştır. Devletin yasama organı olan Meclis-i Vâlâ'da hazırlanan kanunlar, toplumun tamamını ilgilendiren Ceza Kanunları, Nizamnameler ve Tenbihatlar gibi genel kapsayıcı metinler olmuştur. Meclis'e sunulacak belgelerin hazırlanması için, uzmanlardan oluşan bir alt komisyon oluşturulmaktadır. Komisyonunda hazırlanan taslak mecliste görüşüldükten sonra kabul edilirse, Meclis-i Âli Umûmî'ye gönderilmektedir. Son olarak padişahın onayı alınarak yürürlüğe konulmaktadır. İnceleyeceğimiz 16 Nisan 1850 tarihli kadınlara yönelik hazırlanan taslak da padişah adına Meclis-i Vâlâ'da hazırlanmıştır. Sadeleştirilmiş halini aşağıda vereceğimiz metnin orijinal nüshaları ilgili sayfanın altında verilmiştir. Donanma Kumandanının (Kapudan Paşa) Meclis-i Vâlâ'ya, bahar mevsiminin gelmesiyle birlikte halkın gezintiye çıkmak için, Kağıthane ve civarında bulunan mesire alanlarına gitmek isteyeceğinden, edep ve ahlaka aykırı hareketlerde bulunmamaları için ikazlarda bulunulması gerektiği konusunda tezkire vermesi üzerine, Meclis'te 16 maddeden oluşan tenbihat taslağı kaleme alınmış ve padişahın onayı alındıktan sonra ilan edilmek üzere Meclis-i Vâlâ'da okunmuştur. Halkın bahar ve yaz mevsiminde mesire yerlerinde edepleriyle dolaşmalarına izin verilse de, Karaağaç, Cedid kasrı, Kağıthane ve Silahtar ağa, Bahriye taraflarında eskiden beri kalabalık gruplar gezintiye gelmekte ve aralarında bazı kendini bilmez kişiler uygunsuz davranışlarda bulunmaktadırlar. Bu davranışların tekrar edilmemesi için hemen ilan edilmek üzere kaleme alınan tenbihnamenin sadeleştirilmiş hali şu şekildedir: (BOA, MVL, 231/46, 16 Nisan 1850)

Birinci Madde*

Mesire alanlarına bazı vakitler Padişahın teşrif edeceği düşünüldüğünden, önünden geçecek kişilerin saygıda kusur etmeden edepleriyle geçmeleri gerekmektedir.

İkinci Madde*

Müslüman kadınların pazar günleri deniz yoluyla, yürüyerek ya da atlı arabalarla mesire alanlarına gitmeleri kesin bir şekilde yasaklanmıştır.

* Birinci Bend

Mahâll-i mezkûreye câ-becâ teşrif-i şâhânenin şeref-vukû'u melhûz idüğünden nazar-gâh-ı hazret-i mulûkânenen murûr ve 'ubûru emr-i zaruretden olan kesân kemâl-i âdâb ve ta'zîm ile geçüb muğâyir-i 'ubûdiyyet bir güne hareket eylememesi.

* İkinci Bend

Pazar günleri İslâm hâtûnlarının beren ve bahren mâşiyen ve râkiben mahâll-i mezkûreye gitmeleri kat'iyen memnû'dur.

Üçüncü Madde*

Diğer günlerde isteyen herkesin gezinti bölgelerine gitmelerine izin verilmiştir. Fakat erkek ve kadınlar birbirlerine yakın oturmuyacak, birlikte durmayacak, şüphe çekecek şekilde sohbet etmeyecek, erkekler kadınlara, kadınlar erkeklere özgü mekânlardan geçmeleri gerektiğinde beklemeyip hemen doğruca yollarına gitmeleri gerekmektedir.

Dördüncü Madde*

Arabacı, kayıkçı, çalgıcı ve satıcı takımıyla orada görevli zabıtların, görevleri dolayısıyla kadınların alışveriş yaptığı yerlerde bulunması caiz görülmekte ancak ırz ve edepleriyle durup, uygunsuz hareketlerde bulunmamaları gerekmektedir.

Beşinci Madde*

Pazar günlerinin dışındaki günlerde söz konusu yerlere giderek araba ya da kayıklarla gezip tozan halkın gizli veya açık içkili toplantılarda bulunmamalarına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Altıncı Madde*

Araba ve kayıklarla geçenlerin ırz ve edeplerine sahip çıkıp, dans etmek, bağırarak ona buna laf atmak, çalgı çalmak ve çaldırmak gibi hareketlerden kendilerini sakınmaları gerekmektedir.

Yedinci Madde*

Erkeklerin kadınlara, kadınların erkeklere çalgı takımı, yemiş ve yiyecek gibi şeyler göndermeleri uygun olmayıp, eğlenmek isteyenler kendi aralarında eğlenip çalgı çalmaları tembihlenmiştir.

Sekizinci Madde*

Saat on ve en geç on bire geldiğinde, araba kırılıp at sakatlanması gibi geçerli bir özrü olmadıkça Müslüman kadınlar evlerine gitmeye mecbur olup, kadınların yollarda münasebetsiz bir şekilde dolaşmaları yasaklanmıştır.

Dokuzuncu Madde*

Gezinti yerlerine kadınları taşıyan arabacı ve kayıkçılar sekizinci maddede beyan edildiği üzere, saat on ve en geç on birde müşterilerini alıp geri dönmeye mecburdurlar. Aynı kaide konak ve çarşı arabacılarıyla, yalı ve iskele kayıkçıları için de geçerlidir. Dahası çalgıcı takımlarını, erkekler kadınlara, kadınlar erkeklere gönderdiği zaman çalgıcıların gitmemeleri ve araba ile kayıkların içinde çalgı çalmamaları tembihlenmesi gerekmektedir.

* Üçüncü Bend

Eyyâm-ı sâirede her istekli olanların gitmege me'zûn olub fakat karı ve erkek karışık ve birbirlerine yakın ve mulâsik oturmuyub ve durmayub ve şübheyi da'vet idercesine sohbet ve lakırdı itmeyüb âmed-i şodlarında doğru yollardan murûr ve 'ubûr idüb erkekler hâtûnların ve hâtûnlar erkeklerin buldukları mahallerden geçmeleri lâzım geldiği hâlde mâşiyen ve râkiben asla tevakkuf itmeyüb hemân doğru yollarına gitmeleri.

* Dördüncü Bend

Arabacı ve kayıkçı ve çalgıcı ve satıcı makûleleriyle oraya me'mûr zâbitânın ârâm-gâh-ı nisvândan murûr ve 'ubûr eylemeleri câ'iz olarak fakat bunlar dahi kendü ırz ve edebleriyle olub uygunsuz hareketde bulunmamaları.

* Beşinci Bend

Pazar günlerinden mâ-'adâ eyyâm-ı sâirede mahâll-i mezkûreye 'azîmet idecek büyük ve küçük gerek oturdukları yerlerde ve gerek araba araba ve kayıklar ile geşt ü güzâr itdükleri mahallerde hafî ve celî 'işret itmeleri husûsuna dikkat olunması.

* Altıncı Bend

Araba ve kayıklar ile murûr ve 'ubûr idenler dahi ırz ve edebleriyle mukayyed olub raks itmek ve na'ra urub şuna buna lakırdı itmek ve murûr ve 'uburları esnâda çağlı çalmak ve çaldırmak misillü hareket eylemekden kendülerini memnû' bilmeleri.

* Yedinci Bend

Erkekler karılara ve karılar erkeklere çağlı takımı göndermek ve sâir yemiş ve yiyecege muta'allik şeyler arz ve irsâl itmek husûsları iktizâ itmeyüb şu kadar ki istekli olanlar kendülere çağlı çaldırabilmeleri.

* Sekizinci Bend

Sâ'at on nihâyet on bire geldikde İslâm Hâtûnun mahallerine 'avdet itmege mecbûr olub araba kırılmak ve bârgîr sakatlanmak misillü özrü olmadıkça bir munâsebetsiz bahâne ile yollarda dahi eğlenmeyerek mahallerine ve hânelerine 'avdet ve ric'at itmeleri.

* Dokuzuncu Bend

Mahâll-i mezkûreye hâtûn seyirci ile 'azîmet iden kayıkçı ve arabacılar sekizinci bende beyân olunduğu üzere sâ'at on ve nihâyet on birde müşterilerini alub 'avdet itmege mecbûr olmaları hususu kethudâları ma'rifetleriyle konak ve çarşu arabacılarıyla yalı ve iskele kayıkçılarına ve çalgıcı takımına dahi erkek takımı kendülerini karılar ve karılar erkeklere gönderdikleri hâlde gitmemek ve araba ve kayık derûnlarında çağlı çalmamak husûsları kezâlik kethudâları ma'rifetiyle tenbih olunması.

Onuncu Madde*

Söz konusu nizam her bölgeye gönderilsin. Uyarılara rağmen aykırı harekette bulunanlar olur ise hemen haber verilsin ve hiçbir surette açıklama kabul edilmeyip zabıtlar tarafından yakalansınlar ve suçlarına göre terbiye edilmeleri emredilmiştir.

On Birinci Madde*

On bendi içine alan nizamın neşri gerektiği miktar kadar basılıp mahallerin imam ve patrikhanelerine gönderilsin. Nizam evrakının lüzumu kadar çoğaltılmasına müsaade buyurulmuştur.

On İkinci Madde*

Söz konusu mahallere Tersane'den zabıta ve civar karakolhanelerden asker tayin edilecek olsa da nizamnamenin uygulanması ve herhangi bir uygunsuzluk çıkmaması için, Perşembe Cuma ve Pazar günleri söz konusu mahallere gidecek Beyoğlu, Beşiktaş ve Ok Meydanı kır yolları ile civarında bulunan bölgeleri kolaçan etmeleri için, süvari askerlerinden birer zabıt ve onar askerden oluşan süvari birliği, bunun yanısıra Karaağaç, Cedit Kasrı, Kağıthane, Silahtarğa ve Bahariye'ye kadar gezmek üzere birer zabıt ve onar askerden oluşan dört kol piyade askerleri gönderilmesi gerekmektedir.

On Üçüncü Madde*

Görevli askerler bölgelere vaktinden önceden gidip, gezintiye çıkan halkın akşam olup evlerine dönmesine kadar orada bulunmaları gerekir. Görevli askerlerin öğleden önce gidip akşam ezanına kadar gezmeleri zahmetli olursa, nöbet usulüyle diğer askerlerin gelmesi ve nöbeti devralacak askerler gelene kadar mevcut görevli askerlerin beklemeleri zabıtların sorumluluğundadır.

On Dördüncü Madde*

Perşembe, Cuma ve Pazar günleri, İstanbul Tersane'sinin içlerinde birer zabıt ve tersane askerlerinden dört adet asker kolu öğleden önce gönderilip zabıt ve askeri karaya çıkarmayarak biri Bostancı İskeleyi'nin önünde diğeri Sütlüce ya da daha üst taraflarında uygun bir yere yerleştirilmeleri, diğeri iki adedi de Kağıthane,

*** Onuncu Bend**

Nizâmât-ı mezkûrenin hilâf ve muğâyiri harekâta ibtidâr eylediği görülüb rûteb ve haysiyet-i ma'rûfesi cihetiyle ihtârı mümkün olabilecek zevâta iş bu nizâm-ı mezkûre evvel-i emirde beyân olunarak isgâ' olunmadığı sûrette vukû'-ı hâli lâzım gelecek mahalle jurnal oluna ve kezâlik nizâmât-ı mezkûrenin hilâfî harekâtda musır olub bir sûretle söz kabûl itmeyerek zâbitân ve me'mûrîne 'adem-i itâ'atle züll ve denâ'eti irtikâb ve da'vet iden kesân ahz ve girift olunarak emsâlini terhîb zımında o makûle bi-ârlar cunhalarına göre te'dib ve terbiye olunacaklardır.

*** On Birinci Bend**

İş bu on bendi şâmil olan nizâmâtın 'e'imme ve mahallâta be patrik-hânelere eşr u i'tâsı zımında i'lânı şâmil lüzûmu mikdâr evrâkın tab'-hâne-i 'âmirede tab' ve temsiline musâ'ade buyurulması.

*** On İkinci Bend**

Mahâll-i mezkûreye merkez zâbita-i tersâne-i 'âmireden ve Hasköy mevki'inden kavas ve civâr karavolhânelerden asker-i muntazama-i şâhâne kulları ta'yîn kılınacak ise de nizâmât-ı mezkûrenin icrâsı âsâyîş-i 'umûmî muhâfazasına maksûr olacağı cihetle bir mahalde bir günâ edebisizlik olmamgak üzere Penşembe ve Cum'a ve Pazar günleri mahâll-i mezbûreye gidecek Begoğlu ve Beşiktaş ve Okmeydanı kır tarikleri ile anlara civâ bulunan mahallere geşr ü güzâr itmek üzere süvârî asker-i muntazama-i şâhânedan birer zabıt ile onar neferden muretteb Üçkol ve Ka-Ağaç ve Kasr-ı Cedit ve Kâğıd-Hâne ve karyesi ve Silahdâr-Ağa ve Bahariye ile etrâf ve civârlarında geşr ü güzâr itmek üzere kezâlik birer zâbit ve onar neferden muretteb iki kol sivârî ve fakat Kara-Ağaç ve Kasr-ı Cedit ve Kâğıd-Hâne ve karyesine ve andan Silahdâr-Ağa ve Bahariye'ye kadar gezmek üzere birer zâbit ve onar neferden ibâret piyâde asker-i muntazama-i şâhânedan muretteb ve dört kol tertîb ve tanzîmi munâsib olacağı.

*** On Üçüncü Bend**

Mezkûr kollar ile vaktinden evvelce mahâll-i mezkûrede mevcûd bulunub aşımları seyircilerin varakası alınincaya kadar tertîb-i mezkûr üzere dolaşub seyirciler arkası alındıktan sonra mahallerine 'avdet eylemeleri ve fakat mezkur kollar öğleden evvelce gidüb de aşımlar ezânına kadar gezmeleri egerçe mute'assir olur ise z diğeri kollar gönderildikten sonra evvelce gitmiş olan kolların avdet itdirilmesi zâbitânlarının re'yine menûl olması.

*** On Dördüncü Bend**

Penşembe ve Cum'a ve Pazar günleri tersâne-i 'âmireden derûnlarında birer zâbit ve filika-keşan neferâtıyla dört adet olunarak flika öğleden evvelce gönderilüb zâbit ve neferâtı karaya çıkmayarak derûnunda bulunmak üzere biri Riştehâne veya Bostan iskeleyi pîşgâhında ve diğeri Sütlüce ve ya daha üst taraflarının munâsib bir mahallinde ârâm eyleyüb diğeri iki adedi Kâğıd-Hâne ve Bahariye ve Silahdâr-Ağa taraflarına kadar âheste kürek ile geşr ü güzâr ve câ-becâ munâsib mahallerde ârâm ve karâr eyleyüb Riştehâne ve Sütlüce pîşgâhında bulunan flikaların yerlerine gelüb mezkûr flikalar dahi vech-i meşrûh üzere aşımlar ezânına kadar geşr ü güzâr eyleyüb mezkur flikaların ikisinden biri Eyyüb tarafından Kaban-ı Dakik'a ve diğeri Hasköy kıyısından ğarb kapusuna kadar âheste kürek ile gelüb ba'dehû yerlerine gitmeleri ve diğeri iki flika dahi ezândan yarım sâ'at sonraya kadar Bostan iskeleyi ve Sütlüce taraflarında tevakkuf ile ba'dehû anlar dahi kezâlik biri Eyyüb ve diğeri Hasköy kıyı sularından âheste kürek ile 'ânifen beyân olunacağı üzere Kaban-ı Dakik'a ve ğarb kapusuna kadar gelüb oradan mahallerine muteveccih olmaları.

Bahariye, Silaharağa taraflarına kadar ağır ağır kürek çekerek gezinmeleri ve ara sıra uygun yerlerde durup, Riştehane ve Sütlüce önlerinde bulunan filikaların yerlerine gelip nöbetleşe akşam ezanına kadar dolaşmaları gerekmektedir. Filikaların ikisinden birinin Eyüp, diğerinin Hasköy kıyısından batı kapısına kadar ağır ağır kürek çekerek gelip daha sonra yerlerine gitmeleri gerekmektedir. Diğer iki filikanın akşam ezanının yarım saat sonrasına kadar Bostan İskelesi ve Sütlüce taraflarında beklemeleri ve daha sonra onlardan biri Eyüp diğeri Hasköy kıyı sularından yavaşça kürek çekerek beyan edileceği üzere Unkapanı ve batı kapısına kadar gelip oradan da yerlerine gitmeleri buyurulmuştur.

On Beşinci Madde*

Fakat Perşembe, Cuma ve Pazar günlerinde akşam üzeri saat ondan gece bire kadar iki köprü (Galata ve Unkapanı) arasında liman filikasının dolaşması gerekmektedir.

On Altıncı Madde*

Bahsi geçen asker ve filikalar dolaştıkları bölgelerde yukarıdaki maddelerde yazılı olan usul ve nizama aykırı harekette bulunanları görür ise, asker ve filikaların zabıtlere danışarak usullere ve nizama göre icap edileni yapması buyurulmuştur.

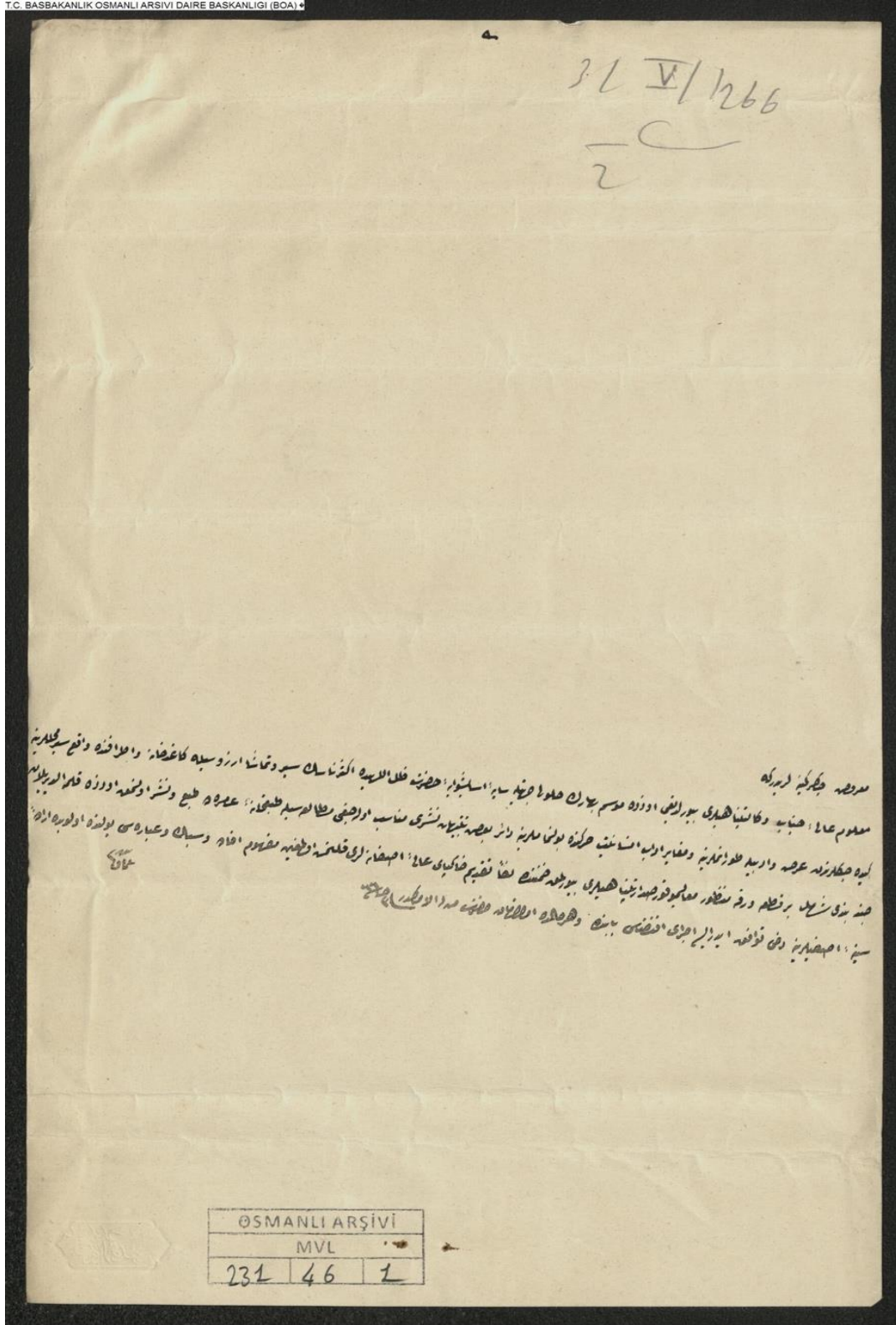
İncelediğimiz belgede, toplumsal düzeni sağlamak ve ahlaki yozlaşmayı önlemek için hazırlanan tenbihatın oldukça kapsamlı ve detaylı bir şekilde hazırlandığını görmekteyiz. Mesire ve gezinti alanlarında asayişin sağlanması için alınan tedbirler ve yasaklar madde madde açıklanmıştır. Tenbihat evrakının ikinci maddesinde oldukça çarpıcı bir yasak bulunmaktadır. Müslüman kadınların Pazar günü hangi vasıtayla olursa olsun gezintiye çıkmaları kati surette yasaklanmıştır. Sekizinci maddesinde ise kadınların saat on birden sonra sokakta bulunmaları yasaklanmıştır. Yine diğer maddelerde kadın ve erkeklerin birlikte oturmaları, sohbet etmeleri, yürümeleri yasaklanmıştır. Kadınlara getirilen mekânsal sınırlamalar ve yasaklar ile toplumsal ahlaki düzen sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak Tenbihatın ilanından iki yıl sonra, kadınların aynı konularda yeniden ikaz edildiklerine rastlamaktayız. 28 Temmuz 1852 tarihli belgede kadınlar yeniden uyarılmıştır. Buna göre, yaz mevsiminin gelmesiyle kadınları ve erkeklerin edebe ve usullere aykırı davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Geçen yıl bu konuda tembih ve uyarılara rağmen, tekrar aynı hareketlerin yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle Serasker paşa, padişahın emri üzerine, düzenlenen pusulaların gerekli bölgelere yeniden dağıtılmasını buyurmuştur (BOA, A. MKT. NZD: 55-28). Yine 19 Eylül 1856 tarihli belgede, mesire alanlarında, adap ve namusa aykırı pek çok rezaletlerin yaşandığına dair haberler alındığı, edebiyetle gezenlere bir şey denilmeyip, hangi sınıftan olursa olsun bundan böyle ahlak ve düzeni bozacak davranışlarda bulunanların tedip edilmeleri ve kurallara riayet etmeleri hususu padişahın emri ile sadrazam tarafından bildirilmiştir (BOA, A.MKT. NZD.: 195-4). Bu belgeler bize, tüm yasak ve yaptırımlara rağmen kadınların fırsat buldukça kuralları ihlal ettiğini göstermektedir. Kadınların yasak ve sınırlamaları ihlali durumunda çeşitli cezalar verilerek caydırıcı yöntemler denenmiştir. Ancak cezaların ve yaptırımların yeterince etkili olmadığını devam eden senelerde çıkan padişah fermanlarından anlamaktayız. Bir diğer dikkat çeken nokta ise, yasakların çoğunlukla Müslüman kadınları kapsamamasıdır.

* On Beşinci Bend

Fakat Penşembe ve Cum'a ve Pazar günlerinde ahşam üzeri sâ'at ondan gice bire kadar Cisreyn beyninde Liman flikasının geşt ü güzâr eylemesi mukteziyâtdan idüğü.

* On Altıncı Bend

Zikr olunan kollar ile flika geşt ü güzâr eyledikleri mahallerde bâlâdaki bendlerde muharrer usûl ve nizâmâtın muğâyiri hareketde bulunanlar olur ve bir gûne uygunsuzluğa ibtidâr idenler bulunur ise kollar tarafından o misillü hakklarında idecekleri mu'âmenenin mezkûr kollar ile flikaları zâbitânına kendü büyük zâbitân tarafından usûl ve nizâmına tatbîkan ta'limât ve tefhîmât-ı mukteziye i'tâ ve icrâ kılınması lâzım geleceği.

MVL.00231.00046.001

Şekil 1. Sultan Abdülmecit dönemine ait tenbihat nüshası BOA, MVL, 231-46 (16 Nisan 1850).

MVL
231/46

3

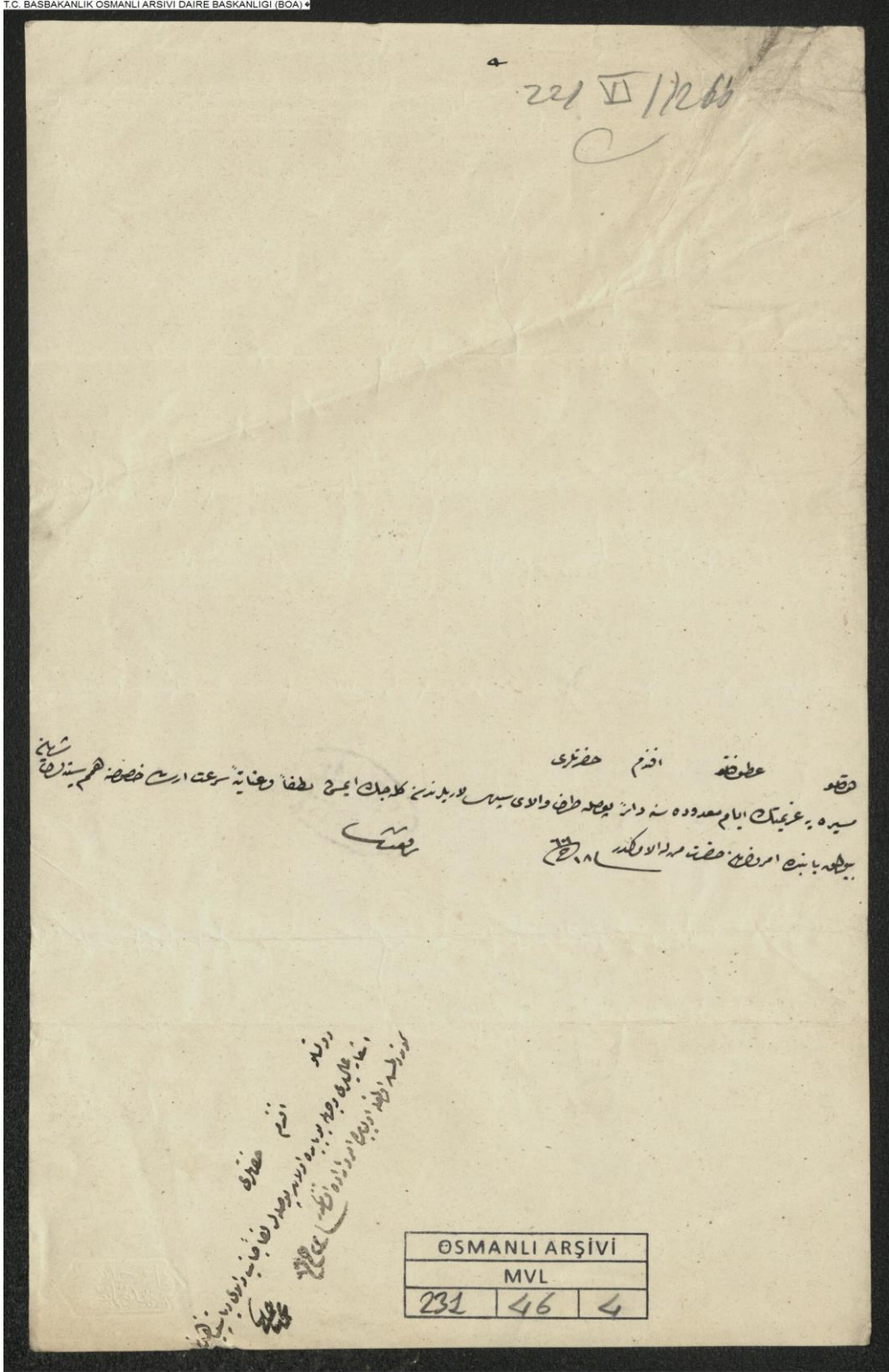
اولدنجی بند

فقط بنجینه وجهه و بازار کوندنزه اقسام اوزری سعت اوتنجه کجه بره قدر جسرید بنجینه اینه فکر سنک کشته وکنار
ایسی مقتضیاتنه ایوونک

اولدنجی بند

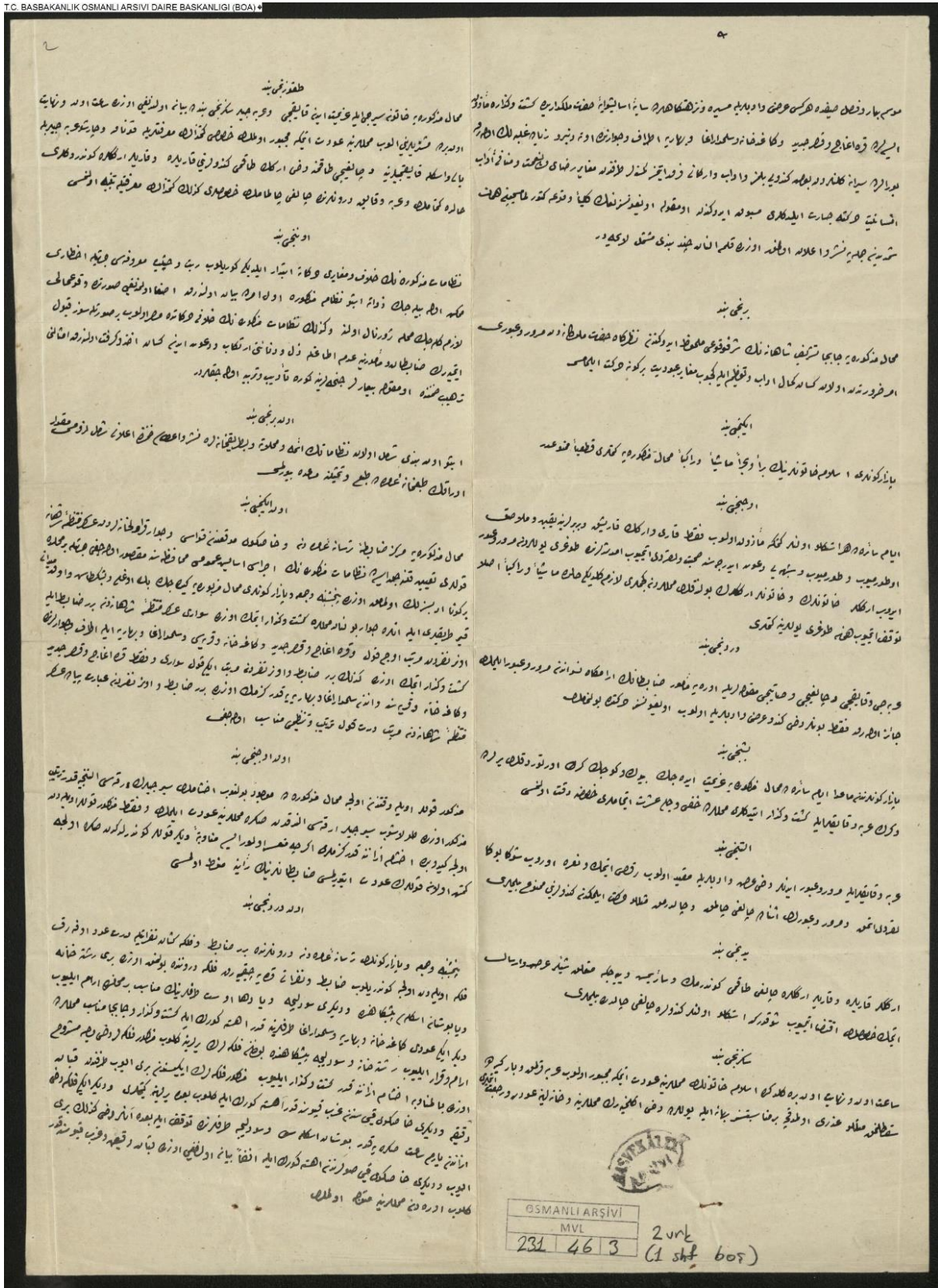
زکرا اوضه قولدایم فکر کتت وکنار ایله کلری صلاحد با لور ک بندر مور اصول و نظاماتک مفایر
هکتت بوناندا اولور ویرکونه اولغوشلیم ایبار ایند بولور ایسه قولد طرفنده اولغوشلور هقتنه
این کلری صلاحدتک فکده قولدایم فکر اک ضابطانه کندو بیوک ضابطانه طرفتنه اصول و نظامنه
تطبقه تقابله و تقابله هقتنه ایسه و اجرا قانسه لازم کلم کجک

Şekil 2. Sultan Abdülmecit dönemine ait tenbihat nüshası BOA, MVL, 231-46 (16 Nisan 1850).

MVL.00231.00046.004

Şekil 3. Sultan Abdülmecit dönemine ait tenbihat nüshası BOA, MVL, 231-46 (16 Nisan 1850).

Şekil 4. Sultan Abdülmecit dönemine ait tenbihat nüshası vesikası BOA, MVL, 231-46 (16 Nisan 1850).

4. Sonuç

Türk kadınının sosyal hayattaki görünürlüğü ve kamusal alanda var olma mücadelesi uzun yıllara dayanan sancılı bir süreçtir. 18. Yüzyıl ile birlikte saraylı ve şehirli Osmanlı kadınları mesire alanları gibi gezinti yerlerinde görülmeye başlamıştır. Kadınların sosyal yaşantısında görülen bu hareketlilik, geleneksel ataerkil aile yapısında kadına biçilen toplumsal cinsiyet rolüne bağlı olarak kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda toplumsal cinsiyet rejimi ve kadınların mekânsal sınırlılıkları, konu ile ilgili çeşitli fermanlar ve temelde 1850 tarihli tenbihat örneğinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Nitekim söz konusu Tenbihat maddeleri birçok bakımdan 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda kadınlarının sosyal hayattaki mekânsal sınırlarının özeti konumundadır. Dahası çalışmada ele aldığımız belgeler, Osmanlı toplumundaki değişim ve dönüşümün gidişatını gösteren somut deliller niteliğindedir. Bu değişimin hızını Sultan II. Mahmut'un kadınların mesire alanlarında dolaşmalarına dair on dört yıl arayla ilan ettiği fermanlarında görmek mümkündür. II. Mahmut ilk fermanında kadınların gezinti yerlerine gitmelerini yasaklarken, diğer fermanında kadınların mesire ve gezinti yerlerine gitmelerinde sakınca görmemiş, söz konusu yerlerde toplumsal ahlakı ve düzeni bozacak davranışlar ve usullere aykırı şekilde dolaşmalarını yasaklamıştır. Ancak kadınlara yönelik uygulanan her mekânsal sınırlamalarda değişim yaşanmamış, 16. yüzyılda yasak olan bazı mekânların 19. yüzyılda da yasak olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Çakır, S. (2009). Osmanlı'da Kadınların Mekanı, Sınırlar İhlaller, Cins Mekan. *Varlık Yayınları*, 76-101.
- Demirarslan, D. (2017). Osmanlı Barınma Kültüründe Mekânda Cinsiyet Ayırımı ve Günümüz Konutlarına Etkisi, *Asead I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Sarajevo, Bosna-Hersek, 221-234.
- Gürtuna, S. (1997). *Osmanlı Kadın Giysisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Işık, Z. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer'iyye Mahkemesi Örneği. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 85, 25-56.
- Kia, M. (2011). *Daily Life In The Ottoman Empire*, Oxford England, Greenwood.

Arşiv Vesikaları

- BOA, A. DVN. MHM.d., Dosya No: 22, Gömlek No: 42, H. 21 Muharrem 981/ 23 Mayıs 1573.
- BOA, HAT, Dosya No: 195, Gömlek No: 9735, H. 29 Zilhicce 1204/ 9 Eylül 1790 .
- BOA, HAT, Dosya No: 300, Gömlek No: 17864, H. Zilhicce 1236/ 27 Eylül 1821.
- BOA, C.BLD, Dosya No: 43, Gömlek No: 2137, H. 6 Rabiulahir 1242/ 7 Kasım 1826.
- BOA, HAT, Dosya No: 489, Gömlek No: 23999, H. 29 Zilhicce 1247/ 30 Mayıs 1832.
- BOA, HAT, Dosya No: 319, Gömlek No: 18712, H. 29 Zilhicce 1250/ 28 Nisan 1835.
- BOA, HAT, Dosya No: 493, Gömlek No: 24223, 29 Zilhicce 1252/ 6 Nisan 1837.
- BOA, MVL, Dosya No: 231, Gömlek No: 46, H. 3 Cemazeyilahir 1266/ 16 Nisan 1850.
- BOA, A. MKT. NZD., Dosya No: 55, Gömlek No: 28, H. 10 Şevval 1268/ 28 Temmuz 1852.
- BOA, A. MKT. NZD., Dosya No: 195, Gömlek No: 4, H. 19 Muharrem 1273/ 19 Eylül 1856.
- BOA, DH. MKT., Dosya No: 1828, Gömlek No: 119, H. 7 Ramazan 1308/ 16 Nisan 1891.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 - Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-